

HRVATSKO-UGARSKA

IGRA

PRIJESTOLJA

Tijekom rekonstrukcije i obnove parka na zapadnom rubu zagrebačkoga Gornjega grada pronađeni su arheološki artefakti koji su potvrdili da je na Griču u kasnom srednjem vijeku, naslonjena na gradske zidine, stajala kraljevska palača koju je dala sagraditi dinastija Anževinaca (1301. - 1409.). Tu je Ludovik I., po svemu sudeći, bio preselio svoj dvor kako bi zbog Dalmacije pripremao rat s Venecijom.

Piše dr. Darko Bekić

Na Griču je, među ostalim, pronađen ulomak čaše s motivom ljiljana, koji je bio glavni element na grbu Anževinaca

T

ijekom nedavnih radova na rekonstrukciji i obnovi parka na zapadnom rubu zagrebačkoga Gornjeg grada, otkriveni su arheološki nalazi koji su, prema svemu sudeći, jedno od povijesno-politički najvažnijih arheoloških otkrića posljednjih godina, barem na području Zagreba. Iskopavanja su, naime, potvrdila da je na Griču, u kasnom srednjem vijeku, naslonjena na gradske zidine, stajala i kraljevska palača koju je dala sagraditi dinastija Anžuvinaca (1301.- 1409.). Među drugim arheološkim nalazima, na takav zaključak upućuje i ulomak jedne čaše s motivom ljiljana, koji je bio glavni element na grbu dinastije Anžuvinaca. Taj stogodišnji dio hrvatske političke i diplomatske povijesti vrlo je malo poznat široj javnosti, a kada se i spominje, jedino se navodi jedan "nečuveni" potez posljednjeg Anžuvina na čelu Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva, Ladislava Napuljskog. Nakon što je, poslije poraza u ugarskom dijelu kraljevstva, gdje je već 1387. za kralja bio okrunjen Žigmund Luxemburški, Ladislav Napuljski je, kao "protukralj", izgubio i podršku koju je uvijek imao u hrvatskom plemstvu. Uvidjevši da se mora zauvijek povući iz Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva, on je 1409. Mlečanima za 100.000 dukata prodao sebi još privržene gradove: Zadar, Novigrad, Vranu i otok Pag, te formalna prava na cijelu Dalmaciju.

Ali, s povijesnog i diplomatskog stajališta ne bi bilo korektno da se samo na temelju ovog nedoličnog poteza Ladislava Napuljskog ocjenjuje stotinu godina vladavine Anžuvinaca u Hrvatskoj. Naprotiv, njihovim usponom na prijestolje sv. Stjepana, za hrvatski dio Kraljevstva značio je pravu političku renesansu. S jedne strane, hrvatsko plemstvo - glavna "power base" (političko uporište) dinastije Anžuvinaca - uspjelo je dvoru u Budimu nametnuti da se bavi pitanjima važnim za hrvatske ze-

mlje, kada već nije bilo u stanju izabrati zasebnog slavonsko-hrvatsko-dalmatinskog kralja. Lobiranje i pritisci naših velikaša na dvor u Budimu rezultirali su povijesno važnim rezultatima: hrvatske zemlje - prvi put nakon vremena narodnih vladara - ponovno su bile ujedinjene pod istom krunom i ponovno postale primorskim, mediteranskim kraljevstvom, a ne više samo kontinentalna zemlja, u koju su ih prethodnih 200 godina pretvorili vladari iz dinastije Arpadovića, vješti konjanici u panonskim ravninama, ali potpuno nespretni u dalmatinskom kršu i nezainteresirani za Jadransko more.

Sve je počelo kada je Andrija III., posljednji iz dinastije Arpadovića, na čelu Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva izgubio podršku Sv. Stolice i pape Nikole IV. Da bi zadovoljio sve veće ambicije anžuvinske dinastije (mlađe grane francuske kraljevske dinastije Capeta!), koja je vladala Napuljskim Kraljevstvom, papa je kao kandidata na hrvatsko-ugarsko prijestolje počeo promicati napuljskog kraljevića Karla Martela. Ali ugarsko plemstvo čvrsto je stajalo čvrsto iza svog zemljaka Andrije III., te je odbijalo sva nastojanja papinskih legata. Međutim, u hrvatskom dijelu kraljevstva za Andriju III., odgojenog u Veneciji i za nju čvrsto vezanog, nije bilo simpatija. Svi hrvatski velikaši složili su se s papinskim legatom kardinalom Niccolom Boccasinijem da bi Karlo Martelo bio bolji kralj od Andrije III. Ni jednom od njih, pa ni najmoćnijem Pavlu Šubiću, nije padalo na pamet da papinom diplomatu kaže: "A zašto ja (kao "Slovin", "Hrvat", "Dalmatin!") ne bih mogao postati kralj, kao što Ugri na prijestolju žele svoga Arpadovića?". S tako nedržavotvornim stajalištem hrvatskih velikaša, papi Nikoli IV. nije preostalo drugo nego da 1292. legata Sv. Stolice na napuljskom dvoru ovlasti da Karla Martela

proglasi za ugarsko-hrvatskog kralja. U dinastičkoj borbi koja je zbog toga izbila u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu, opet je došla do izražaja nesloga slavonsko-hrvatskog plemstva: zagrebački biskup Ivan i moćni plemići i banovi iz obitelji Guessing stali su na stranu Karla Martela, dok su Babonići podržali kralja Andriju III. Mlečanina. U nastaloj pat-situaciji sve su oči bile uprte u najmoćnijeg hrvatskog velikaša, kneza Pavla Šubića. Da ga pridobije, napuljski kralj Karlo II. Anžuvina, u ime prestolonasljednika Karla Martela, obećao mu je 1292. čitavu Hrvatsku, od Gvozda na jug, sve do Neretve. Sljedeće 1293. i kralj Andrija III. Mlečanin također zatražio je podršku kneza Pavla, imenujući njega i sve njegove potomke nasljednim banovima, tj. potkraljevima Hrvatske i Dalmacije. Međutim, ni jedni ni drugi nisu Pavlu Šubiću "darovali" ništa što on u tom trenutku nije već posjedovao, pa nije trebao biti posebno zahvalan niti obvezan.

Nakon kratkog zatišja dinastičkih sukoba, 1295. opet su izbila neprijateljstva, koja su posebno krvava bila u Zagrebu. Na mjestu gdje sada stoji ulica Krvavi most, sukobili su se stanovnici Gradeca - pristaše Andrije III. s građanima biskupskog Kaptola koji se svrstao uz papina favorita Karla Martela. Ali još iste godine Karlo Martel naglo je umro, a njegova prava na ugarsko-hrvatsko prijestolje prešla su na sina Karla Roberta. Zbog ovog događaja opet je nastala pat-situacija sve do 1301., kada je umro i Andrija III. "Mlečanin", pa je političke "karte trebalo miješati" iz početka. Ali kako? Mađarsko plemstvo je smatralo da ima pravo postaviti za kralja svog pretendenta, Hrvati nisu imali vlastitog kandidata, a Sv. Stolica zalagala se za "univerzalni princip", tj. da svi pretendenti imaju jednak tretman, misleći pri tome na svoga izabranika - Anžuvina Karla Roberta.

Pavao Šubić, tipični hrvatski politički mozak, umjesto da taj "univerzalni princip" iskoristi da sebe samog papi predloži, barem, na zasebno prijestolje hrvatsko-dalmatinskog kralja - poslao je svog mlađeg brata Juraja u Napulj da u Zagreb dovede 12-godišnjeg (!) Karla Roberta. Čim su stigli u glavni grad (tadašnje Slavonije), Pavao Šubić je županu Ugrinu povjerio da dječaka-kraljevića otprati u Ostrogon. Već u ožujku tamošnji nadbiskup Grgur okrunio ga je kao novog hrvatsko-ugarskog kralja Karla I. Anžuvina (1301.-1342.) Međutim, jaka frakcija ugarskih plemića odbila ga je priznati zato što njegova kruna nije bila ona prava, tj.

Ladislav Napuljski je 1409. Mlečanima za 100.000 dukata prodao sebi još privržene gradove: Zadar, Novigrad, Vranu i otok Pag te prava na cijelu Dalmaciju

U nekada prilično zapuštenom parku na Gornjem gradu danas su savršeno vidljivi temelji nekadašnjih građevina

kruna sv. Stjepana, niti je bio okrunjen u Sekesfhervaru, tradicionalnom mjestu krunidbe ugarskih vladara. Zato su odlučili da na prijestolje postave sina češko-poljskog kralja Vjenceslava te ga pod imenom Ladislav V. (1301.-1305.), okrunili pravom krunom Sv. Stjepana.

Međutim, dio visokog ugarskog plemstva, a još više u hrvatskim zemljama, nije priznao Ladislava, nego su i dalje podržavali Karla I. Anžuvinca. Nakon samo dvije godine formalnog vladanja, vidjevši da nema dovoljnu podršku ni u zemlji niti kod Sv. Stolice, Ladislav se iz Budima povukao u Prag, nakon čega je u Ugarskoj izbio pravi građanski rat, u koji se umiješao i novi papa Klement V. On je dao izraditi novu krunu i poslao je u Mađarsku po svom legatu, kardinalu Gentilis. U Splitu, gdje se kardinal Gentilis iskrcio na putu prema Budimu, dočekalo ga je brojno hrvatsko plemstvo, na čelu s Jurjem, mlađim bratom Pavla Šubića, te je čitava svita nastavila put prema Zagrebu. Ovdje ga je dočeka kralj Karlo Robert i otpratio do Budima, gdje je stigao u studenome 1308. te odmah sazvaio sabor ugarskog plemstva radi izbora novog kralja.

Nakon dugotrajnog natezanja ugarsko je plemstvo, u prisustvu splitskog nadbiskupa

Pavao Šubić poslao je svog mladeg brata Juraja u Napulj da u Zagreb dovede 12-godišnjeg (!) Karla Roberta. Okrunili su ga kao hrvatsko-ugarskog kralja Karla I.

Petra, kao predstavnika Pavla Šubića, zatim braće Stjepana, Ivana i Radoslava Babonića te zastupnika slavonskog bana Henrika Gussinga, konačno priznalo Karla I. za kralja. U lipnju 1309. nadbiskup ostrogonski Tamaš okrunio ga je krunom koju je iz Rima donio kardinal Gentilis, ali je to opet izazvalo prijetor jer ni to nije bila kruna sv. Stjepana, niti je krunidba obavljena u Sekesfhervaru, sjedištu nadbiskupije. Na kraju papinski legat prijetnjama je prisilio transilvanijskog vojvodu Vladislava Kanu do čijih je ruku dospjela kruna sv. Stjepana, da je vrati, pa je tako Karlo I., u Sekesfhervaru, 27. kolovoza 1310. bio po treći put okrunjen, sad baš onako kako je to zahtijevalo politički zrelo i odlučno ugarsko plemstvo. Žena Karla I., Elizabeta Lokietkowna, bila je kći poljskog kralja Vladislava Lokietka i sestra kasnijeg poljskog kralja Kazimira. Ona je svoju nećakinju, također Elizabetu, nešto kasnije udala za bo-

sanskog bana Stjepana II. Kotromanića, a ona je, pak, njemu rodila još jednu Elizabetu - zvanu "Bosanska".

Hrvatsko plemstvo je Karla I. najvećim dijelom priznavalo za kralja, pa su se jedva osvrtnali na burne događaje u Ugarskoj. Glavni strateg ovdašnje plemićke oligarhije, ban Pavao Šubić, nije se htio uplitati u dinastičke sukobe na budimskom dvoru, već je kao "prvi među jednakima" (primus inter pares) vladao svim hrvatskim zemljama, uključujući i Bosnu (totius Bosniae dominus). Uz Šubića posebno se isticao i Stjepan Babonić, izdanak moćne vlasteoske obitelji srednjovjekovne Slavonije, koji je na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće vladao širokim prostorom južno od Save, između rijeke Kupe i Bosne. Koliko su Šubići i Babonići bili samostalni i moćni u odnosu na Budim, potvrđuje i podatak da je, na zamolbu mletačkog dužda Petra Gradeniga, 1310. Babonić zajamčio sigurnost svim mletačkim trgovcima koji dolaze na prostor njegova vladanja.

U to je vrijeme, izvan kontrole "oligarhije" hrvatskog plemstva ostao je samo Zadar, koji je čamio pod mletačkom upravom. Godine 1311. Pavao Šubić nagovorio je Zadrane da podignu ustanak koji je međutim prerastao u težak, trogodišnji rat između hrvatskog bana i Mletaka. Usred neprijateljstava, u svibnju 1312., umro je Pavao

Šubić, a naslijedio ga je sin Mladen II. Šubić (1312.-1322.). Ni on nije uspio osloboditi Zadar, pa je on i dalje ostao pod vlašću Mlečana, ali uz nešto povoljnije uvjete. Lukavi Venecijanci intrigirali su protiv Mladena i 1322. uspjeli nagovoriti Šibenik i Trogir da se pobune i zatraže "zaštitu" od Mlečana. "Povrijeđeni" njegovim nasilnim stilom vladanja, protiv Mladena digli su se i neki hrvatski velikaši, a na čelo im se stavio vojvoda Nelipčić. Neslogu i sukobe hrvatskog plemstva najbolje je iskoristio kralj Karlo I. koji je, očigledno, brzo zaboravio da ga je Mladenov otac Pavao Šubić doveo na vlast, pa je - namjeran da ustroji centralističku državu - nastojao dokinuti samostalnu unutarnju politiku hrvatskog plemstva. Godine 1322. u Hrvatsku je s vojskom poslao vođu protušubićeve frakcije, slavonskog bana Ivana Babonića, kojemu su se priključili i Mladenovi domaći protivnici. Zajedničkim snagama, kod Blizne nedaleko Klisa, uspjeli su pobijediti vojsku Mladena II. Šubića, nakon čega je u kraljevski glavni grad Knin stigao i kralj Karlo I. te sazvao sabor. U prisustvu Mladena Šubića nezadovoljni plemići potužili su se kralju na njegovu prijeku narav i stil vladanja, zbog čega ga je Karlo I., da bi smirio stanje u Hrvatskoj, poveo sa sobom u Ugarsku. Ali himbeni Anžuvinač ni Ivana Babonića nije nagradio za vjernost, već ga je još iste, 1322. prisilio da se odrekne banske časti.

Tako su, postupno, vladari iz Anžuvinske dinastije u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu uveli apsolutistički i centralistički model monarhije koji će obilježiti sljedeća stoljeća europske povijesti. U tom procesu hrvatsko plemstvo razvilo je dvije političke karakteristike: ili su se "specijalizirali" za podaništvo i sluganstvo ili su postajali bundžije i zavjerenici. Ovaj drugi slučaj došao je do uzražaja već i za Karlove vladavine jer ni Babonićevi nasljednici, također pristaše kralja, bano-

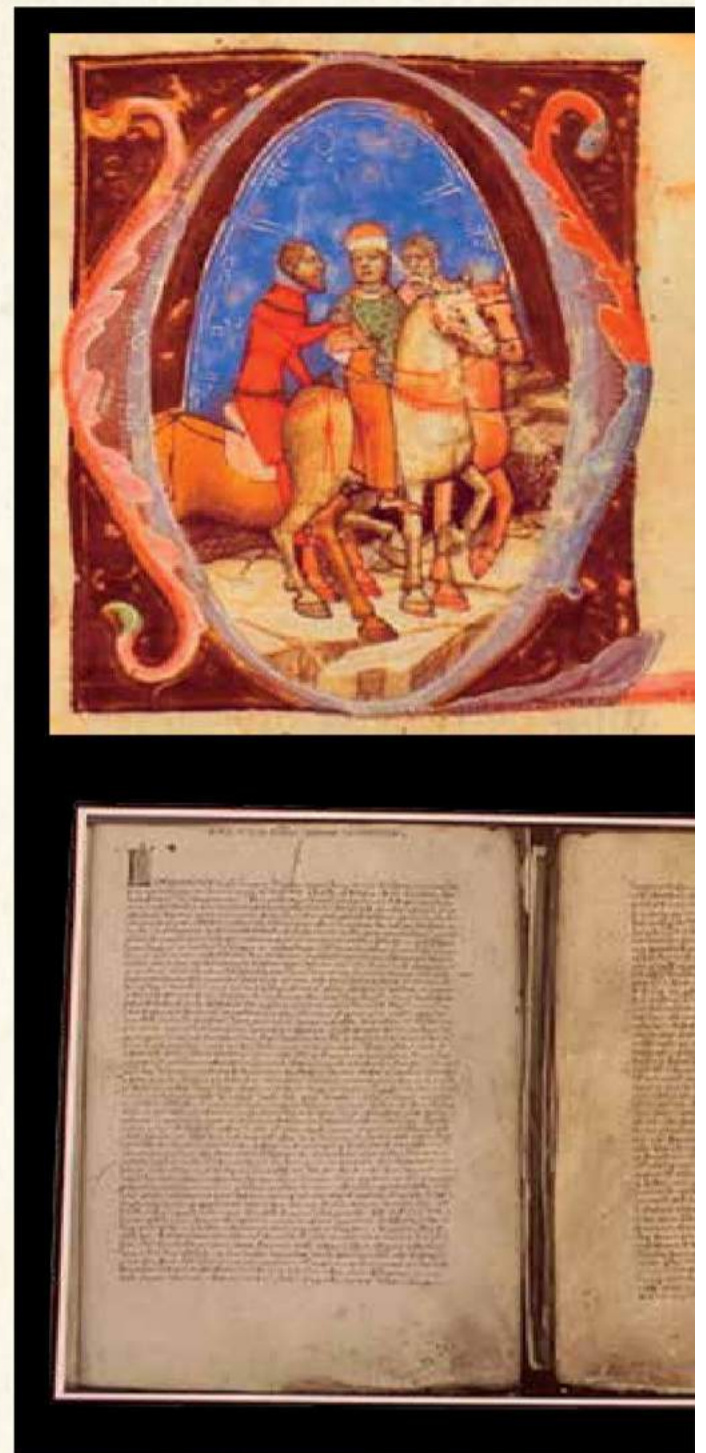
Kralj Ludovik je 1346. pokušao pomoći Zadru koji se podigao protiv mletačke vlasti. Dovukao je 100.000 vojnika, ali Mlečani su podmitili neke od njegovih časnika

vi Nikola Omodejev i Mikac Mihaljević nisu mogli savladati žilavi otpor dijela hrvatskih velikaša. Dapače, 1326. njihova je vojska, na čelu s vojvodom Nelipčićem, hametice potukla vojsku bana Mikca, pa je sva hrvatska zemlja južno od Like i Krbave do Cetine postala "oslobođeni teritorij" - izvan kraljevske vlasti. Samo na zapadu kraljevstva krčki knezovi, budući Frankapani, koje je Karlo I. obdario s još nekoliko velikih posjeda (Gacka županija s Otočcem i Drežnička sa Slunjem, te Cetinom i Tršcem!) kao i ban Mikac (1325.-1343.) u Slavoniji, priznavali su vlast ugarskog kralja. Istovremeno, Venecija je i dalje intrigirala za svoje interese na istočnojadranskoj obali te uspjela nagovoriti građane Splita i Nina - uznemirene stalnim sukobima hrvatske vlastele i kralja Karla - da od Mlečana "zatraže zaštitu". Tako je Mletačka Republika zavladała gotovo cijelom hrvatskom obalom, od Zrmanje do ušća Cetine, a jedino su Skradin i Omiš ostali u vlasti bibrirskih knezova. Istovremeno, bosanski ban Stjepan II. Kotromanić (1322-1353.) "otkinuo" je hrvatskom kraljevstvu obalni dio od Cetine do Neretve, a u unutrašnjosti Imotski, Duvno, Livno i Glamoč. Nad preostalim dijelom Hrvatske vladao je, kao sljednik Pavla Šubića, vojvoda Nelipčić, sve do svoje smrti, 1344. godine.

Karlo I. Anžuvinač umro je 1342., a naslijedio ga je sin Ludovik I. (1342.-1382.), koji je izuzetnim žarom i državničkim talentom Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo uzvisio do takvih razmjera da ga neki povjesničari zovu i Ludovik Veliki. Njegova je majka bila već spomenuta Elizabeta Lokietkowna, iz poljske dinastije Piast, na čije se savjete tijekom svoje vladavine Ludovik često oslanjao.

Za Hrvate i naš dio zajedničkog kraljevstva, Ludovik I. bio je izuzetno značajan jer je, nakon 200 godina vlasti Arpadovića, iz panonskog prostora Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo vratio na Jadransko more i Sredozemlje, odakle se povuklo još od vremena utrnuća hrvatske narodne dinastije. Da bi to postigao, Ladislav je prvo morao uspostaviti punu vlast u Hrvatskoj gdje su, nakon smrti vojvode Nelipca (1344.), njegova udovica Vladislava i malodobni sin Ivan pokušavali očuvati neovisnu upravu. Na čelu 30.000 vojnika kralj Ludovik spustio se preko Drave do Bihaća gdje su ga Vladimira i njezin sin Ivan dočekali i, ocjenjujući da nemaju nikakve šanse za otpor, predali mu kraljevski grad Knin bez bobe. Ludovik je ovu gestu "honorirao" tako

što je mladom Ivanu potvrdio sva njegova imanja, a ovaj prihvatio status vjernog vazala, potvrdivši tako da je nesložno hrvatsko plemstvo moralo uvijek birati između krajnosti: pobune ili podaništvo moćnijem strancu. Tako je, popuštanjem Vladislave i njezina sina Ivana Nelipčića kralju Ludoviku, 1345. godine bila dokinuta i dotadašnja de facto neovisnost hrvatskih zemalja unutar zajedničkog kraljevstva.

Ali s novom odgovornošću prema hrvatskim zemljama, kralj Ludovik je već 1346. pokušao pomoći Zadru koji se upravo podigao protiv mletačke vlasti. Ali iako je dovukao čak 100.000 vojnika, Ludovik se pokazao nedorastao Mlečanima. Oni su podmitili neke od njegovih časnika, pa i bosanskog bana Stjepana II. Kotromanića, koji im je otkrio ratni raspored Ludovikove vojske i zbog toga dobio nadimak "Đavolov učenik". U bitki za Zadar kralj Ludovik izgubio je čak 7000 ljudi, pa se morao neslavno povući. Ali ovaj

Može se zaključiti da je kralj Ludovik I., baš u toj palači na Griču, pripremao vojnu strategiju, ali i diplomatsku pripremu za rat protiv Venecije: 1356. godine počeo je u Zagrebu okupljati veliku vojsku, puštajući glasine da se priprema za rat sa Srbijom, gdje je upravo umro car Stefan Dušan. Ali, istovremeno, Ludovik je s austrijskim vojvodom, Carrarom i Goricom sklopio protuvenecijanski savez

neuspjeh za Ludovika je bila velika lekcija o tome kako treba ratovati s Mlečanima. Ovaj neuspjeh nije obeshrabrio Ludovika I. Anžuvina u nastojanjima da svoje kraljevstvo proširi i na Dalmaciju jer je Jadransko more za njegovu dinastiju bilo ne samo glavna poveznica s Napuljem nego i način života! Zato je Ludovik sljedećih godina prvo odbio ponudu Mlečana da mu Dalmaciju prodaju za 320.000 zlatnih florina, a zatim je uspješno odbio i nekoliko vojnih pokušaja srpskog vladara Dušana da svoju državu proširi na Bosnu i Hercegovinu. U znak zahvalnosti, donedavni konkurent, bosanski ban Stjepan II. Kotromanić, 1353. dao mu je i ruku svoje kćeri Elizabete. Ona je, kao i Ludovikova majka, po ženskoj liniji, također potjecala iz visokog poljskog plemstva te će kasnije odigrati značajnu ulogu u Hrvatsko-ugarskom, ali i Poljskom kraljevstvu. Već 1355., tek što su kralj Ludovik i car Dušan sklopili ugovor o primirju, srpski car je umro, pa se Ludovik tako riješio najvećeg takmaka u svom prodoru prema Jadranskom moru.

U to vrijeme isteklo je i spomenuto 8-godišnje primirje s Venecijom, koja se, u međuvremenu, na prijevaru dočepala Skradina, a počela je priprema i za zauzimanje Klisa i Omiša. Zato je kralj Ludovik odlučio da jednom za svagda obračuna s Mletačkom Republikom. Njegova strategija bila je u tome da se rat ne izvodi samo na hrvatskom tlu, nego i na Apeninskom poluotoku. Da ostvari taj naum, Ludovik je, prema svemu sudeći, na dulje vrijeme svoj dvor preselio u Zagreb.

Arheolog Gradskog muzeja Zagreb Boris Mašić, čija je ekipa proteklih godina obavljala iskapanja u jugozapadnom kutu Gornjeg grada - šetalištu Grič, pronašla je, među ostalim, odlomak staklene čaše s anžuvinskim grbom, što navodi na zaključak da se kraljevska palača, koju je dao sagraditi već Ludovikov otac, kralj Karlo I., nalazila baš na tom mjestu. Naime, već stotinjak godina istraživači se spore oko točne lokacije kraljevske palače Anžuvina (domus regalis), jer malobrojni povijesni dokumenti samo spominju da se nalazila "uz gradski bedem, kulu i nevelika vrata u njezinoj blizini". "Budući da se svi ti elementi poklapaju s lokacijom na Griču: 'pronađeni temelji zidanog objekta mogu se pripisati anžuvinskoj palači' - zaključuje arheolog Mašić.

Može se, dakle, zaključiti da je kralj Ludovik I., baš u toj palači na Griču, pripremao vojnu strategiju ali i diplomatsku pripremu za rat protiv Venecije: 1356. godine počeo je u Zagrebu okupljati veliku vojsku, puštajući istovremeno glasine da se priprema za rat sa Srbijom, gdje je upravo umro car Stefan Dušan. Tadašnji "politički analitičari", ali i mletački doušnici, uhvatili su se "na udicu", i sami ocjenjujući da je Srbija logični ratni cilj ugarsko-hrvatskog kralja. Ali, istovremeno, Ludovik je - naučivši lekciju od Mlečana - s njihovim protivnicima: austrijskim vojvodom, gradovima Carrarom i Goricom te akvilejskim patrijarhom potajno sklopio protuvenecijanski savez. On je bio važan iz vojno-strateških razloga jer je Ludovik shvatio da gradove na dalmatinskoj obali neće moći osvojiti ako navali samo iz hrvatskog zaleđa, jer im je moćna mletačka flota morskim putem mogla dostavljati svu potrebnu pomoć u ljudstvu, oružju i živežu. Ludovik je zato odlučio da Mletke napadne izravno, iz kopnenog zaleđa Venecije.

Nakon što je, na čelu vojske, krenuo iz Zagreba prema jugoistoku, Ludovik je, u jednom trenutku, svoje jedinice naglo preusmjerio na zapad i, istovremeno, objavio Veneciji rat. Mlečani su bili potpuno zatečeni, pa su Ludoviku u zamjenu za mir ponudili sve dalmatinske gradove, osim Zadra. Međutim, Ludovik je ponudu odbio i s velikom vojskom nastavio prodor na apeninsko tlo. Istovremeno, hrvatsko-dalmatinski ban Ivan Čuz iskoristio je nemogućnost Mlečana da se bore na dvije bojišnice te poveo uspješnu ofenzivu s hrvatskog kopna, oslobodivši Split, Trogir i Šibenik. Potkraj 1357. Ivan Čuz oslobađa i Zadar, nakon čega su se predale mletačke posade u Kninu te na otocima Braču i Hvaru.

Odlučujuću pobjedu nad Mlečanima Ludovikova vojska odnijela je kod mjesta Narvese na rijeci Piavi u siječnju 1358., poslije čega je Venecija zatražila mir, koji je bio sklopljen 18. veljače 1358. u Zadru. Njime su se Mlečani odrekli čitave istočnojadranske obale "od polovine Kvarnera do međaša grada Drača", a duždevi i simbolički prestali nositi naslov knezova Dalmacije i Hrvatske ("Dalmatiae atque Croatiae dux"). Kralj Ludovik trijumfalno je ušao u Zadar i potvrdio ga kao prijestolnicu Dalmacije. Jednako važno bilo je što su i bosanski ban Tvrtko, odnosno Dubrovnik (ugovorom u Višegradu od 27. svibnja 1358.) priznali vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskog kralja. Otada Ludovik Dubrovnik naziva "našim gradom", a ban Tvrtko u svojim poveljama kaže da vlada "milošću božjom i kralja Ludovika". Ovom velikom pobjedom hrvatsko-ugarskog kralja Venecija je na nekoliko desetljeća bila istisnuta s hrvatskih obala. Vrijedi napomenuti da je stanovništvo dalmatinskih gradova s velikim veseljem dočekalo novu ugarsko-hrvatsku vlast te s porugama ispratilo mletačke či-

Nakon što je, na čelu vojske, krenuo iz Zagreba prema jugoistoku, Ludovik je, u jednom trenutku, svoje jedinice naglo preusmjerio na zapad i objavio Veneciji rat

novnike koji su ubrzano napuštali dalmatinske gradove.

Godina 1370. označila je vrhunac vladavine Ludovika I. Naime, u Krakovu je umro njegov ujak, poljski kralj Kazimir, koji je Ludovika odredio kao svog nasljednika, pa je u studenome iste godine on bio svečano okrunjen i za poljskog kralja. Tako je Ludovik I. Anžuvina postao jedan od najvećih europskih vladara, čija se vlast prostirala od ušća Visle u Baltičko more do Kotora na izlazu Jadranskog u Sredozemno more. Pri tome, zanimljivo je da su, osim tri milijuna Mađara i Nijemaca, njegova kraljevstva obuhvaćala gotovo sve slavenske narode: od Ukrajinaca i Poljaka, preko Čeha, Slovaka i Hrvata, do Srba i današnjih Crnogoraca. Na njegovu krunidbi u krakovskoj katedrali pristiglo je, među ostalima, i hrvatsko izaslanstvo da pozdravi i oda počast prvom zajedničkom poljsko-hrvatsko-ugarskom kralju. Ali Ludovik nije dugo uživao u svojoj slavi. Već sljedeće godine, 1371., vojska Osmanškog Carstva hametice je porazila srpske jedinice u bitki na rijeci Marici, ubivši pri tome i samog srpskog kralja Vukašina, zajedno s njegovim bratom Uglješom. Tom bitkom počelo je višestoljetno tursko osvajanje Balkana, koje će iz temelja promijeniti sudbinu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i, posebno, hrvatskog naroda. Posljednje godine svoje vladavine, Ludovik I. rezervirao je za još jedan rat s Venecijom. U to vrijeme hercegom Hrvatske i Dalmacije (1371.-1376.) bio je Ludovikov štićenik, Karlo Drački, također iz dinastije Anžuvina. Kada je 1378. izbio sukob Venecije i Genove koja je Ludovika pozvala u pomoć, ugarsko-hrvatski kralj rado se odazvao. Opet se iz Budima preselio na zagrebački Gornji grad, odakle je upravljao pokretima svojih jedinica na mletačkom tlu. Drugi venecijanski rat trajao je do 1381., kada je sklopljen mir u Torinu. Pregovore je, u ime Ludovika, koji je ostao u Zagrebu, vodio njegov diplomatski predstavnik Karlo Drački. On je uspio postići da Venecija ne samo potvrdi sve odredbe Zadarskog mira iz 1358., već da Ludoviku plaća i godišnji danak od 7000 dukata. Sljedeće, 1382. godine, kralj Ludovik I., umro je nakon gotovo 40-godišnje vladavine. Na poljsko prijestolje zasjele je Hedviga, njegova i kći Elizabete Kotromanić, a ugarsko-hrvatsku krunu naslijedila je 11-godišnja kći Marija, ali pod nazivom "kralj", jer je - bar formalno - ženu

Regentica Elizabeta Kotromanić, u strahu za život svoje kćeri, pozvala je kralja u budimsku palaču, gdje ga je peharnik Blaž Forgač usmrtio buzdovanom po glavi

u srednjem vijeku bilo nemoguće zamisliti kao vladara!

Ipak, ustoličenje Marije izazvalo je niz sukoba i krvavih, dvorskih obračuna u sklopu kojih je hrvatsko plemstvo još jednom čvrsto zauzelo proanžuvinsku poziciju. Njihov predstavnik, zagrebački biskup Pavao Horvat, hitno se zaputio u Napulj i spomenutog Karla Dračkog, preko Senja, dopratio do Zagreba. Ovdje ga je dočekalo mnoštvo pristaša s kojima je Anžuvina nastavio put do Budima. Ali regentica Elizabeta "Bosanska" na to je munjevito reagirala i svoju kćer, malodobnu Mariju, hitno udala za Žigmunda Luksemburškog, pod uvjetom da se on odrekne naslova kralja. Žigmunda je to razočaralo pa je napustio Budim te je tako potkraj 1385. Karlo III. Drački ipak okrunjen za hrvatsko-ugarskog kralja.

Ali poput nekog lika iz Shakespeareovih tragedija, regentica Elizabeta Kotromanić, u strahu za život svoje kćeri Marije, pozvala je novog kralja u svoj dio budimske palače, gdje ga je njezin peharnik Blaž Forgač usmrtio udarcem buzdovana po glavi. Vijest o umorstvu popularnog anžuvinskog kralja podigla je hrvatske zemlje na noge. Već prvo putovanje regentice Elizabete i njezine kćeri Marije u Hrvatsku, pobunjenici su iskoristili da im postave zasjedu, zarobe ih i konfiniraju na utvrđenom novigradskom posjedu jednog od njihovih vođa, Ivana od Paližne. Tamo je regentica Elizabeta Bosanska bila zadavljena, ali se na to - kao "osvetnik" - u Budimu opet pojavio Marijin suprug Žigmund Luksemburški koji je 1387. konačno ostvario svoju ambiciju da bude okrunjen za hrvatsko-ugarskog kralja.

Sljedećih deset godina Žigmund je uspješno svladao otpor hrvatskih velikaša te dalje gradio svoje centralizirano kraljevstvo, sve dok ga 1396. osmanska voska nije porazila u velikoj bitki kod Nikopolja. U

domovini se nekoliko mjeseci nije uopće znalo je li kralj Žigmund preživio bitku, što je hrvatska proanžuvinska frakcija na čelu s palatinom Stjepanom Lackovićem odmah iskoristila da krunu ubijenog Karla Dračkog ponudi još jednom Anžuvincu, Ladislavu Napuljskom. Ovaj se nije odmah odazvao, već je Stjepana Lackovića i Stjepana od Šimontornje imenovao svojim namjesnicima u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu. Uto se na dalmatinskoj obali iznenada pojavio Žigmund Luksemburški koje se nekako uspio spasiti kod Nikopolja i brodom, preko Crnog mora, vratio se do Dubrovnika. Čim je stigao, dobio je izvješće o šurovanju hrvatskih plemića s Ladislavom Napuljskim pa je hitno sazvao slavonski sabor u Križevcima. Na tom skupu, poznatom u hrvatskoj povijesti kao "Krvavi sabor križevački", Žigmundovi zastupnici sasjekli su pristalice Ladislava Napuljskog i - defenestrirali.

Ali tim političkim zločinom proanžuvinsko raspoloženje i pobuna, posebno u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni, nisu prestali, već su se, naprotiv, proširili i zaostri. Rezultat pobune bio je dogovor dijela ugarskog plemstva s većinom hrvatskih plemića da se Ladislava Napuljskog "privede" u zemlju, što je 1403. i učinjeno, pa ga je ostrogonski nadbiskup - čim se Ladislav iskrcio u zadarskoj luci - okrunio za hrvatsko-ugarskog kralja.

Žigmund se na to nije posebno obazirao, već je nastavio voditi "visoku politiku": uporno je jačao svoj utjecaj kod ugarskog i hrvatskog plemstva te sustavno uspostavljao saveze sa susjednim vladarima. Dodvoravajući se i rimskoj kuriji, predložio je 1406. papi Grguru XII. da sve europske vladare pozove neka se pridruže njemu, "Žigmundu - katoličkom prvaku", u novom križarskom ratu "protiv Turaka i drugih nevjernika". Istovremeno, Ladislav Napuljski, očigledno slab i neodlučan čovjek, iako formalno "protukralj", postupno je gubio pristalice u hrvatskom plemstvu i, posebno, u dalmatinskim gradovima. Kada je postalo bjelodano da će morati pobjeći iz Dalmacije natrag u Napulj, Ladislav je za iznos od 100.000 zlatnih florina Mlečanima prodao preostale, njemu vjerne gradove: Zadar, Novigrad, Vranu i otok Pag te sva formalna prava na Dalmaciju. Tako se, neslavno i nečasno, završilo stotinu godina vladavine kuće Anžuvina u Hrvatskoj. Jedan od podsjetnika na to razdoblje je i ulomak staklene čaše s njihovim simbolom ljiljana, iskopan proteklih dana na zagrebačkom Gornjem gradu!